

nechtělo dál odmouvat; nepotřeboval trestat ani vyhrožovat trestem, nikdy na nás nic takového ani nezkoušel, a nevzpomínám si, že by kdy promluvil zvýšeným hlasem. Odbočím – v rubrice se samozřejmě našel občas někdo, kdo nestačil na práci. Milanovi nikdy nenapadlo, aby ho zostudil. On s ním tiše pohovořil a pak mu sám, s pomocí ostatních přátel hledal místo, na kterém by ten člověk nebyl stresovaný a přitom byl užitečný. Prostě – takhle si představuji, že se má pracovat s lidmi. Nevím, jestli někdy vnímal sám sebe jako kvalifikovaného vedoucího. Ale pochybuji o tom, protože schopnost stát v čele kolektivu a pozitivně ho ovlivňovat byla prostě nedílnou složkou jeho povahy.

Když Weiner do rozhlasu nastoupil, byla to instituce slušně zaběhnutá. Uplynulo už deset let od doby trapných čistek, při nichž byli z podniku pokořujícími způsobem vymetení zasloužilí, osvědčení a posluchači oblíbení bardí jako F. K. Zeman, reportéři Technik a Cincibus nebo komentátor Vladimír Tosek, a do dokumentace odloženi skvělí novináři František Gel a doktor Wenig – ta jména říkám namátkou, vyhazovů z důvodů stranické postřadatelnosti bylo mnohem více; a ti to skvělí jednotlivci byli nahrazeni násobným počtem nás mladých, lidsky i politicky nezkušených a nezralých nedouků. O deset let později, v době Weinerova příchodu, byla situace už celkem konsolidovaná; někdejší mladí a hloupí buď měli na to, aby zmoudřeli, nebo se přidali k strážcům stranické linie. Dá se tedy říci, že Weiner přišel do rozhlasu zpravodajsky se probouzejícího z mrákot a schopného opět začít tvořit. V příhodné atmosféře se tento – z řemeslného hlediska nováček – velice rychle rozkoukal a začal nabízet jeden nápad za druhým. A každá nová forma byla – taková byla realita šedesátých let – zároveň spjata s posunem informovanosti.

Až do této doby byly hlavní zpravodajskou relací Rozhlasové noviny v sedm večer. Jejich základem byly zprávy, přebírané z největší části z Četky, která byla zase závislá na TASSU. Tehdy jsme se pošklebovali: „dočkej času jako Četka Tassu“. Zprávy ve 22 hodin, to byla okrajová relace – odvar Rozhlasových novin s minimální poslouchovostí. Weiner přišel s nápadem: nabídněme, že převzeme dvaadvacítka a vysíláme tam komentované zpravodajství. Protože šlo o relaci, kterou stejně nikdo neposlouchal, nebylo těžké získat souhlas vedení. Weiner ovšem dokázal při této příležitosti něco nemožného: jakési polooficiální zavedení paralelní četkařské dálnopisné linky agentury Reuter a AFP do rozhlasu. A nádvakem vyžebrał v technice bednu, která se snad jmenovala „lambda“ a na které se dal chytat celý svět. (Karel Jezdinský u ní vysedával hodiny.) Jeden z nás přišel do služby před čtvrtou odpoledne, sledoval nejčerstvější anglické a francouzské agenturní zprávy, poslouchal cizí stanice a ve 22 hodin vyšel vlastním hlasem souhrn všeho, co se ve světě v té chvíli právě dělo – nádvakem s vlastním komentářem, kterým jsme dění ve světě zároveň vztahovali k událostem na domácí scéně. Je neuvěřitelné, jak rychle se lidé dozvědí, co stojí za poslech! Spěchali z divadel a biografů, aby stihli zprávy. Šlo to tak rychle, že když chtěl Ústřední výbor zasáhnout, bylo pozdě – dvaadvacítka si v té době posluchači už nenechali vzít. O dvaadvacítce jste možná něco zaslechli, ale určitě jste v souvislosti s ní nikdy neslyšeli, že to byl Weinerův vynález. Nikdy jsem nepoznala člověka méně prestižního než byl on. Nehlásil se k otcovství pořadu ani v tomto případě, ani nikdy jindy; nežádal uznání pro kočihc – vystu-

poval vždycky jako součást celého spřežení. Stejně jako zprávy ve dvaadvacet, stávala se – stále ještě pod stejným ohlášením – „nedělní poznámka ke světovým událostem“ příležitostí zkoumat domácí události v souvislosti se světem, k čemuž samozřejmě dávala velkou příležitost zejména humpolácká politika Sovětského svazu. Posluchači si pro texty chodili do rádia nebo posílali ofrankované obálky s žádostí o zaslání. Weiner vymýšlel další pořady, nejrůznější besedy tu s laiky, tu s odborníky, organizoval to, co měl rozhlas umět tak říkajíc od narození – ty- mové pořady přes hranice odborných redakcí – zejména s domácí redakcí, se Zrcadlem kultury, nakonec jsme se ve vysílání družili i se sportáky.

Šířila jsem tehdy souhlasně kvitovanou pomluvu, že když Weiner potká na chodbě opuštěnou plačící práci, utře jí slzy, vezme za ruku a odvede k nám do redakce. Jeho posledním nápadem byly Písničky s telefonem, relace, která byla příkladným výsledkem týmové práce, a která se na jaře roku 1968 mohla vysílat jenom proto, že mocní ji tehdy už neměli sílu zakázat. Ve studiu jsme se kolem telefonu obvykle sesedli tři redaktori, každý z jiné rubriky, a každý měl vtypované osoby, kterým přímo ve vysílání telefonicky položí svoji otázku. Byl to takový přívál otázek a takové tempo, že mi v paměti zbyla jen tříšť. Tak třeba namátkou národem milovaný herec Václav Voska se zpovídal ze svých obav o pražské jaro, syni tehdejšího prezidenta Novotného zase ze svých podivných obchodních aktivit; Vladimír Veselý, novinář se smyslem pro dobrodružství a špion pod obojí právě propuštěný z vězení odpovídal na otázku, jak to vlastně s tím Německem bylo. V archivu se z Písniček s telefonem nezachovalo téměř nic, ale přece alespoň maličkost: Karel Kyncl vede hovor s šéfredaktorem tehdy zakázaných Literárních novin Antonínem Liehmem.

Zvuková ukázka – 2,06'

Kyncl: ...my jsme si tě pozvali proto, že ty spolu s Ludvíkem Vaculíkem a Klímkou... dočetli jsme se zkrátka o tom, že ÚV KSČ zrušilo vaše vyloučení ze strany.

Liehm: Já jsem se o tom taky dočetl v novinách, ano.

Kyncl: Dočetl?

Liehm: Dočetl, ano.

Kyncl: Já jsem předpokládal, že budeš ličit, jak ti byla předána stranická legitimace, o svých pocitech...

Liehm: Ne, to nemohu. Ne.

Kyncl: No tak v tom případě aspoň ale můžeš o těch svých pocitech hovořit, ne?

Liehm: No, já bych řekl asi tolik – my jsme už přeci dost velcí, než abychom si mysleli, abychom mohli propadnout nějakému opojení, nějaké představné vítězství nebo něčemu takovému. Víme dobře, že takovéhle historie v politice končí buď jenom více špatně, nebo méně špatně, že. Tentokrát to teda skončilo méně špatně, než jak jsme se později mohli přesvědčit, bylo původně plánováno. Samozřejmě, já bych chtěl říct, že tím sám spor, který jaksi tím zářím vyvrcholil, zcela nekončí.

Kyncl: No jistě, netýkal se ani jenom sjezdu svazu spisovatelů, že...

Liehm: Chraň Pán Bůh, ten spor se týkal, abych tak řekl, celé politické linie Literárních novin, všeho za co se Literární noviny rvaly a jejich koncepce, abych tak řekl, další budoucnosti této země. Na druhé straně – i my jsme myslím v lepší pozici, protože náklad Literárních novin je proti tomu září dvojnásobný, ta cenzura, kte-

rá nám svazovala nesmírně ruce a zacpávala ústa, ta dnes prakticky neexistuje a my věříme, že nebude existovat. Takže prostě – já myslím, že skutečně na obou stranách jsou ty podmínky zlepšené pro to, aby ten boj mohl být jaksi nějakým způsobem doveden k nějakému konci.

Kyncl: Čili – boj pokračuje dál a já vám do něj přeji: Zlomite vaz, ale, namouduši, nikoli doslova.

Liehm: Děkuji.

Milan Weiner se srpna 1968 na pracovišti nedožil, stonal krátce a rychle, zemřel na jaře roku 1969. Do poslední chvíle si uchoval jasné myšlení. Den před svou smrtí mi řekl, abych ho nechala maličko odpočinout, že pak budeme přemýšlet co dál.

Robert Tamchyna

Ota Nutz

(s využitím seminární práce studentky Alžběty Havlové: Rozhlasová činnost Oty Nutze)

Moje první otázka, když se na mě Jiří Hraše za SRT obrátil, abych tu dnes mluvil o Otovi, byla: *Proč právě já?* Na to mi ale Jiří neodpověděl, a tak je pro mě dnešní vystoupení o to složitější, protože nedokážu ani v nejmenším popsat to, co víte vy všichni, kteří jste Otu Nutze při práci potkávali jako kolegu, kamaráda, přítele a spolupracovníka...

Kdybych měl na začátku odpovědět na tu základní otázku, proč podle mě patří Ota Nutz do galerie velkých osobností Československého rozhlasu – řeknu to společně s kolegou Karlem Tejkalem, který jednou rozdělil pracovníky rozhlasu do dvou základních skupin – a) na lidi, kteří jsou **rozhlasáky** a b) na lidi, kteří jsou v rozhlasu **zaměstnání**. Lidé, kteří jsou v rozhlasu *pouze zaměstnání* by mohli pracovat zároveň kdekoli jinde. *Rozhlasáci* nic jiného než rozhlas snad ani dělat nemohou. Rozhlas ovlivňuje nejen jejich práci a myšlení, ale také život. Je to jejich osudová volba. A já si myslím, že Ota Nutz (*a pokusím se to v příštích několika minutách dokázat*) mezi **rozhlasáky** patřil. Ostatně, víte to stejně dobře jako já, tak na co důkazy, pojďme spíš chvíli společně vzpomínat na kolegu, který v rozhlasu tolik chybil.

Stručný životopis Oty Nutze

Ota Nutz se narodil 20. ledna 1939 v Jablonci nad Nisou, v letech 1953 až 1957 studoval střední ekonomickou školu. Vysokou školu, Fakultu osvěty a novinářství Univerzity Karlovy v Praze vystudoval na začátku šedesátých let.

Během studia se zaměřil na specializaci: rozhlas a televize. Od r. 1960 pracuje v krajském rozhlasovém studiu v Ústí nad Labem. Zde působí celé čtyři roky a poté odchází do Československé televize, kde je mj. členem týmu reportážní *Zvědavé kamery*. V Československé televizi je Ota Nutz zaměstnán až do roku 1970.

Po r. 1970 pracuje jako referent ve *Stavocentralu*. Od roku 1978 znovuobnovená spolupráce s Československým rozhlasem. Autor a průvodce pořadů: *3 x 60 a to stereo*, *Dveře dokořán* a po r. 1989 mj. *Káva u Kische*, *Všechny krásy světa* nebo *Vitavín*.

Byl spoluautorem nápadu a prvním průvodcem *Hovoru z Lán* s prezidentem Václavem Havlem. V 90. letech byl mj. vedoucím zpravodajské sekce soukromé rozhlasové stanice *Radio Bonton*, pracoval i v dalších soukro-

nejaktivnější etapu svého života Weiner prožíval v šedesátých letech, které vyvrcholily pražským jarem. Mohlo by to svádět k domněnce, že z něho chci udělat hrdinu pražského jara. Nechci. Weiner by zůstal sám sebou i v každé situaci a reagoval by na ni podle daných možností. Je pravda, že šedesátá léta se jeho talentu, odvaze a životním zkušenostem příznivě otevírala. Ale domnívám se, že rozhlasový autor, který by uměl k posluchačům mluvit o věcech závažných klidným a přesvědčivým jazykem tak jako on, že šéf, který by tvůrčími nápady nezištně zahrnoval své spolupracovníky bez nároků na vděk a uznání a který by se nebál věcně hájit názor před autoritami, by se Českému rozhlasu hodil kdykoliv, tehdy jako dnes.

mých rozhlasových stanicích, později se však znovu vrací k práci v Českém rozhlasu

Rozhlasu zůstal Ota Nutz věrný doslova do poslední chvíle, **zemřel 6. prosince 2000**, poslední rozhovor z cyklu *Káva u Kische* se spisovatelem Jáchymem Topolem odvysílal ČRo 2 – Praha následující sobotu.

Víc než přehled životopisných dat je teď ale důležitější pokusit se o charakteristiku Otovy práce. Stanovena délka času vystoupení zde na semináři mi nedovoluje víc než dvě ukázky, protože zároveň musejí být poněkud obsáhlejší, aby z nich bylo možné pochopit princip Otovy práce a jeho rozhlasového myšlení.

První je tedy ukázka z reportáže/reportážního pásma, které se vysílalo v rámci pořadu *Dveře dokořán*. Je to příběh lékařů a pacientek porodnice (*Dům v Londýnské*). Už to samo o sobě nabízí originální pohled autora/ muže v ženském prostředí. Poslouchejte, prosím, pozorně a i když posluchači velmi rychle podlehnou reportážovému stylu, zachovejte si odstup právě proto, abyste byli schopni ocenit to, co tak přesně jako metodu Otovy práce popisuje jeden z jeho kolegů – Milan Rykl:

„Byl velice kritický k ostatním, ale hlavně k sobě. Takže se často stávalo, že něco natočil. Nakonec se mu to nelíbilo, a tak to zahodil a šel to točit znovu! Dokázal si vybírat lidi. Měl neobyčejně široký přehled o čemkoli, hlavně co se týče intelektuálních oborů. Kolikrát jsem ho potkával, jak nese tašku materiálu, knih a časopisů. Předem si vždycky nastudoval, o co jde v tom kterém tématu. On to potom znal, byl pak na úrovni a mohl klást zasvěcené otázky, ale přitom vždy zůstával sám sebou. Uměl citlivě pracovat s materiálem, schválně nechával takové ty drobnůstky – zámlky, pauzy, které se normálně vyčišťují. Uměl se ptát.“

Mimochodem, když se kohokoliv zeptáte na to, co přesně charakterizuje Otu Nutze, většinou slyšíte právě uznání: *Uměl se ptát*. A ještě jeden postřeh ze vzpomínek Milana Rykla:

„Jemu hrozně vadilo, že se musí ptát o to, aby se dělalo rádio opravdu živé, přitažlivé. I v těch sedmdesátých osmdesátých letech, kdy to bylo dost kruté, tak i přesto se dokázal vymanit a najít si cestičku. A lidé se chytli pořadů, které dělal Ota, protože to co dělal, bylo vlnivé, laskavé, prostě od srdce k srdci. A on to uměl. Jeden z posluchačů napsal, že nezná nikoho jiného z moderátorů tedy průvodců – zakládali jsme si na tom, ne mode-

rátor, ale průvodce –, že je Ota jediný, který se umí na mikrofon přirozeně zasmát. A to je pravda.“

Je to pravda, skutečně. Když posloucháte rozhlas, nebo když sami před mikrofonem jste, zkuste si – zasmát se neafektovaně, nečekaně, ale zároveň tak, že to vytvoří příjemný doplněk, že posluchač cítí ten smích nebo veselou poznámku, jako pevnou (nikoliv umělou) součást rozhovoru. A druhý důležitý detail: Průvodce, ne moderátor – jako by celoživotní Otova práce ať už v roli reportéra nebo před mikrofonem ve studiu směřovala právě k pečlivému odlišení těchto dvou disciplín rozhlasové práce. Ota chtěl a uměl být zasvěceným průvodcem. Máme dnes hodně moderátorů (spíš posunovačů programu mezi písničkami), ale málo průvodců, lidí – kteří jsou jazykové, intelektuálně vzdělaní tak, že nemusejí mluvit o všem a nemusejí mluvit do všeho a nemusejí mluvit vždycky, ale když hovoří, když na mikrofon otevrou pusy a když k něčemu chtějí mluvit nebo chtějí položit otázku, tak je vidět, proč se ptají a na co se ptají!

A k tomu, co nyní uslyšíte, už jen několik málo postřehů. Je to výňatek z reportážního pásma, proto bych rád upozornil na řazení jednotlivých reportážních záběrů, literární ukázky, monolog, dialog – sami jistě pochopíte a nemusím vysvětlovat, proč jsou určité části ponechány v monologické formě, i když můžeme reportérovu otázku tušit, jakkoliv byla vystřížena (a to je další skvělá Otova práce se střihem) nebo proč literární ukázku doprovázejí v podkresu identifikační zvuky zvoleného prostředí porodnice. Reportér Nutzova stylu ví, že nemusí být slyšet vždy a všude, posluchač jeho otázku slyší, ačkoliv není vyřčena. V podobné reportáži je důležité i to, jakým způsobem reportér klade otázku, protože i prostřednictvím otázky dokáže charakterizovat prostředí. Otázka, která jistě na základě studia materiálu i častých návštěv ve zvoleném prostředí je už jakoby předem „vyslovena“ (autor o ní přemýšlí), přesto posluchač i dotazovaný má pocit, že ji vlastně slyší poprvé, že ve chvíli, kdy se reportér ptá, ho otázka teprve napadá. Někdy je třeba otázku v jiném tónu i zopakovat a při konečném sestřihu se rozhodnout, jestli má její opakování smysl nebo ne. Někdy se považuje za velkou chybu, když zpovídaní opakuje poslední slova, předchozí odpovědi, ale v případě (a Ota to samozřejmě věděl), že je to nutné, tak se opakování ponechá, jako zdůraznění toho, co bylo řečeno, ale nejenom jako zdůraznění, ale možná i „odrazový můstek“ k další otázce. To všechno je důležité pro pečlivou stavbu rozhovoru reportéra a pro vnitřní psychologii jak ve vztahu: reportér – realita a lidé v porodnici, tak i ve vztahu reportér – posluchač.

Zvuková ukázka

(podkres): ...krásně pokračuje, má už jedenadvacátý týden, děloha se velice pěkně zklidnila, pocituje už pohyby...

(literární ukázka): Velká vizita. Pacientky jsou vzorně přikryté, chtějí udělat dobrý dojem. Pytlíky za oknem zmizely, špičky pantoflíček úhledně zařezávají s lůžkem. Všichni souhlasí s tichou úmluvou, že vizita je spíš společenskou událostí. Vyšetřuje, sděluje se, rozhoduje se v ordinaci. Tady se jenom kráčí, přistupuje, povzbuzuje.

mužské hlasy (podkres): ...přeci jen došlo ke zlepšení... takže... jo, je to lepší... jsme optimisty. Tak na shledanou.

ženský hlas: No tak to je takové vzrušení, pan profesor to projde všechno a rád slyší, když se máme dobře, samozřejmě. No a myslím si teda, na druhé straně má-

me obrovské štěstí, že ležíme tady, protože tady opravdu máme všechny důvěru v ty doktory, což je důležité i pro ten náš duševní stav, že víme, že se teda o nás postaraj tak, jak nejlíp budou moct. Nevím, jak je to v jinejch nemocnicích, ale tady opravdu na ty doktory si vůbec nemůžem stěžovat, ani sestřičky. A třeba paní staniční je hrozně hodná a teda stará se o nás fantasticky, to jsem předtím nezažila, no, takovou péči a i ve věcech, o kterejch by vůbec nemusela, třeba vo soukromý věci a jak prostě vidí, že je někdo z nás nějak smutnej, tak ho utěšuje. Jedna pacientka říkala, že jednou za tři neděle se musí vyplatkat, jinak by to nevydržela. Ale myslím si, že tak pravidelný to nebejvá. Je to nepřírozenej život, já si říkám, že chápu zvířata v zoologickéjch zahradách, ty to musej mít hrozný. (smích do hudebního podkresu)

ženské hlasy (podkres)

(literární ukázka): Vrchní sestra ve styku se staničními. Mají své zásady, instinkty, svou řeč a gesta, svou logiku. Všechno je tu v bílém. Kvůli naději. Bílá je barvou naděje. A příčina společného zájmu je prostá. Žena současně oblažená i napadená přírodou stává se pro všechny symbolem života, který je třeba chránit.

Nutz: Říká se po klinice, že sestra Čulíková je přísná vrchní sestra, je to pravda?

mladý ženský hlas: No, je to pravda, ale je to nutný! (smích)

Nutz: Je to nutný?

mladý ženský hlas: Je to nutný. Opravdu.

Nutz: To je shodný názor, tady, mezi vámi sestrami?

mladý ženský hlas: Když takhle má člověk možnost porovnat mezi jinejma klinikama, tak když tam není pevná vrchní sestra, tak tam je teda – mám to říct? – tak že tam je teda binec potom. A musí se taky umět postavit, když něco člověk potřebuje, tak když není prostě schopná, nebo nedovede si prostě dupnout...

Nutz: Vrchní sestra musí být přísná prý.

Vrchní sestra: Má být přísná, nekompromisní, protože to je pro blaho pacientů, není to pro její osobního něco, že by chtěla být přísná, ale má za sebou životy. Já tvrdím takhle – když se něco někde pokazí v továrně, tak to lze nahradit, penězi, ano. Ale život a zdraví nelze. A my tady máme nové životy, máme tady matky, máme tady pacientky a jestliže by sestra nebo kdokoliv z personálu poškodil pacientku, nelze to nahradit. Proto musím být tak přísná. Nerada užívám tohoto slova – přísná – spíš bych měla užívat jiného termínu – důrazná, důsledná.

Nutz: Já jsem vás tam viděl na té lékařské poradě samotnou mezi dvaceti dvaadvaceti muži. Žádná žena vám tady nekonkuruje v lékařském personálu?

Vrchní sestra: Ne, nemáme ani jednu lékařku.

Nutz: Jak se vám pracuje s muži?

Vrchní sestra: Velice dobře, nemají výkyvy žádné, jsou stále, bych řekla, v určité úrovni, ano? Kdežto u žen se říká, že mají cyklické hormonální výkyvy.

Nutz: No to musíte vědět! (smích)

Vrchní sestra: (smích) To vím podle sebe!!!

Nutz: Dovedete si představit, jaké by byly potíže s mužskými pacienty, kdyby měli podstoupit tuhle roli, životní?

Vrchní sestra: No určitě veliký!

Nutz: Veliký?

Ženské hlasy: Nebyly by děti. Vymřelo by lidstvo. Vymřelo. Vrchní sestra: Máme třeba řezníka, přijde sem, odeberáme mu krev a řezník, který pracuje s krvavým materiálem, a jakmile mu ukážeme injekční stříkačku a bodneme ho do žíly, tak omdlí! To je skutečné! Omdlí. A dvě sestry říkají – řezník, pozor – a už tady ho držej! (smích) Někdy musí přijít i otec, aby mu byla odebrána krev, jestliže matka má třeba Rh –, takže i od manžela bereme a vždycky si dáváme pozor na muže. Žena – ta ne. Ta statečně nastaví ruku.

Nutz: Ale třeba je uzpůsobená. Příroda. (smích)

Vrchní sestra: No to říkáte vy, muži. (smích) Ano, to všechno na nás svádíte – to žena, ta všechno. A tady právě vidíme, že muži by nerodili, kdyby to tak bylo.

Myslím si, že z té ukázky je jednoznačně patrné, proč Ota Nutz patří do galerie velkých osobností Československého rozhlasu, protože to umění, které je tu charakterizováno úryvkem z roku 1979 – umění přirozeného rozhovoru a stylové reportáže dovedl Ota Nutz v dalších letech postupně k dokonalosti.

Proč mi Ota Nutz dnes v rozhlasovém vysílání chybí? Chybí mi jeho citění rozhlasu a rozhlasovosti. Někdo tomu říká, že reportáž má nožičky nebo že se zkracuje reálný čas – že to, co trvá deset minut, cítíme jako pět minut. Já nevím, jak jste posuzovali stopáž té předchozí ukázky, toho úryvku. Myslím, že byla kolem pěti minut! A sami uznáte, že vnitřní pocit posluchače je jiný. Byla to jen chvilka, během které jsme se tolik dozvěděli. Informace v posluchačsky a rozhlasově atraktivní, přitažlivé podobě.

Pro Otů byla charakteristická sdělnost, nebo schopnost být prostředníkem i složitých témat, on byl někde přesně mezi. To je věc, kterou dnes tak málo lidí umí. Na jedné straně je tu velká povrchnost, na druhé straně zase velká zainteresovanost, nebo znalost toho problému, která člověku brání nějakým způsobem přiblížit ho posluchačům, lidem, kteří o zvoleném tématu často nevědí vůbec nic. Ota byl tím člověkem, který dokázal najít potřebnou „střední míru“ a jeho pořady pro mě byly příkladem chytrého, vzdělaného rozhlasového programu, který jeho autor vždy připravoval s ohledem na posluchače. Nebyl podbízivý, ale nabízel cestu poznání, (samozřejmě ve spojení s nikoliv samoúčelným zvukovým obalem) a nechyběl tu ani ten tolik důležitý prostředník kontaktu mezi posluchačem – humor.

Hovořil jsem zde o principu Otových otázek v reportáži, ale to, co uslyšíme teď, už je v podstatě rozhlasová beseda/hra pro tři hlasy. Málo se ví, že *Kávu u Kische* začali původně pánové Ota Nutz a Jiří Vejvoda natáčet skutečně v reálném kavárenském prostředí. Pak ale pochopili rušivé vlivy ostatních hostů, tedy i to, že když si pozvali třeba hosta formátu Pavla Tigrida, kterého za malou chvíli uslyšíte, že se samozřejmě nemohli soustředit na ten rozhovor, byli stále rozptylováni okolím, takže to, co se natočilo, se vyhodilo a šlo se točit do studia. Tam byl také rozhovor později doplněn o zvukovou kulisu kavárenského prostředí.

Najednou ten, kdo byl dřív v dialogu sám, tu má svého partnera. A dokonce (!) v případě, když někdo přistoupí na tu kavárenskou hru tak jako Pavel Tigrid, tak už jsou to partneři dva. A v podstatě to, co jsme slyšeli i v té porodnici – ten dialog se skutečně vrací k Platonovi – k platonovskému způsobu dialogu, totiž – k formě, kdy odpověď teprve probouzí další otázku, kdy na začátku každé otázky není jasná otázka daisí, není vůbec jasné, co bude odpovězeno a teprve na základě odpovědi se rodí další otázka.

A znovu – stejně jako v první ukázce – znovu můžeme vysledovat Otovu práci s detailem, (při)podotknutím, styl opakované (nebo partnerem doplněné a dále rozvíjející otázky) atd.

Jiří Vejvoda:

„Náš vztah byl znamenitý hlavně v pracovní rovině, třeba když jsme dělali kávu u Kische. Bylo to postavené jako dva na jednoho. Dva novináři u jednoho mikrofonu je velmi citlivá situace. Nemůžete to dělat s každým. Lidé uvažují různě, mají jiný slovník a málokdy to do sebe zklapne.

Byl velmi silný ve vedení rozhovoru a ve stříhu. Nejen, že rychle a dobře stříhal, ale už při vedení rozhovoru věděl, co půjde pod stůl. Už si dokázal představit takové to „osekávání sochy“. Uměl odlehčit téma a měl velmi příjemný hlas, ale co mu nešlo, bylo živé vysílání, neměl ty nervy. Právě protože byl puntičkář. Na živé vysílání musíte být trochu „riskér“, musíte být ochotný spolknout chyby, které průběžně uděláte, a to on těžce nesl. Když udělal chybu, tak ho to na několik vteřin vyvedlo z míry. Nebyl ideální typ na „live“ vysílání. Byl ideální právě pro předtočený rozhovor, jeho stříh a komentář ze studia. Uměl velmi plasticky podat portrét člověka tím, že šel za ním do terénu, netočil skoro nikdy ve studiu. Točil rád s lidmi na procházce, v kuchyni, na chalupě, při běhání se psem. Takže jeho reportáže měly takovéto rozhlasové kořeny. Myslím, že byl nejsilnější v portrétování lidí.

Oproti dnešku jsou ty naše pořady hrozně pomalé, dnes je vše rychlé a zkratkovité. Ota by i dnes mohl být vzorem pro třetí kulturní okruh veřejnoprávního rozhlasu. Uměl by to dělat pohodově, v klidu, chytře, ale ne pseudointelektuálně. Nehrálo by si to na nic rádooby chytrého, vznešeným hlasem podávaného, ale byla by to poctivá, velmi hluboká publicistika.“

Jak sami uslyšíte, není to jenom práce těch dvou – uvědomme si, že pořad *Káva u Kische* vlastně začal být vysílán v době, kdy talkshow typu „dva na jednoho“ ještě neexistovala, ale byl to jeden z prvních pokusů dvou novinářů na jedné straně o rozhovor s hostem na druhé straně stolu v rozhlasovém studiu. A základem tu bylo opět jasně dané rozdělení rolí: vážnější, zamýšlenější, intelektuálnější Ota, svižnější, vtipnější, mladší Jiří Vejvoda a jejich hosté z nejrůznějších oborů. V prvním období například Tigrid, Kyncl, Rupnik, Bartuška, Smetanová, Svěrák, Lánský, Goldstücker, Hora-Hořejš, Mahler, Šiklová – jenom pro příklad z prvního období.

My jsme to brali tak, že si zveme hosty, s kterými bychom šli opravdu na kávu, a ptali se jich na ty samé věci. Byli to lidé, kteří nás oba zajímali. Sedli jsme si a na čtvrt roku dopředu jsme plánovali a dávali typy. Buď jeden z nás někoho dobrého potkal, nebo něco četl. Nepáchali jsme na sobě násilí. Mně se třeba někdo líbil, on řekl, že je mu protivný, a tak jsme ho hned zavrhlí. (Jiří Vejvoda)

Zvuková ukázka

(škrtnutí sirky, potáhnutí doutníku)

Tigrid: ...tak si zapálím.

Nutz: Zapalte. Vy kouříte doutníky. To je od Fidela Cas- tra?

Tigrid: No tak, je to jeho poslední naděje, že si nějaký to cigáro koupím za devizy.

Nutz: Pane Tigride, vzpomínáte na Zbořenec a na tuhle dobu, která mi připadá nesmírně romantická, aspoň z toho, co jsem se o tom dozvěděl?

Vejvoda: *To jest na jakou dobu, ptám se já?*

Nutz: *Tak 1936–1937...*

Tigríd: *Tak jest. Ano, no tak jako středoškoláci... Já taky líčím v té knize, prostě, co to byla první republika, co to bylo za, vlastně, krásu žít jako kluk, jako student, jako středoškolák v této republice. My jsme nevěděli, co dřív. Furt se něco dělo a chodily knížky a byly divadla a byly debaty .... A jedna z těch aktivit jakýchsi, že jsme založili – jmenovalo se to Divadelní kolektiv mladých. A tam, samozřejmě, byli lidé, který dneska jsou známí. Nejlepší vzpomínku mám na Jiřího Ortena, který s náma toto divadlo dělal jako mladíček, na-prosto, teda, holobrádek. A to se prostě těžko zapominá, to bylo hned vidět, kdy tam tento člověk přišel, tenhle kluk, že něco z něho vyzařovalo, něco zvláštního, nějaký fluidum. To byl skutečně velký básník a zároveň strašně křehký člověk. No a tam jsme dělali prostě divadlo. Nabyta to žádná velká sláva, ale slyším, protože je všechno možné v této zemi, že někdo na to udělal doktorát. (smích)*

Nutz: (smích) *Proč ne?*

Vejvoda: *Na tu epochu...*

Tigríd: *Ne, na to divadlo dokonce.*

Nutz: *To už bylo vlastně v době, kdy ten Orten se rval se svým původem a se společenskými okolnostmi, které už zrály k válce, pozvolna ten sedmatřicátý, osmatřicátý rok...*

Tigríd: *No jistěže ano. My jsme taky se zpolitizovali jako divadlo, jako lidé a dokonce jsme hráli politické hry, nebo Calderóna jsme zpracovali teda proti fašismu a tak... Samozřejmě, že ano. Jenomže, my jsme žili v takovém, prostě, vychování tak střední školou, že ta republika tady vždycky byla a vždycky bude, že to tady je a halt, když je to ohrožené, tak se teda bude něco dělat, aby se to ubránilo. Proto jsme taky manifestovali, že jo, proti Mnichovu, samozřejmě. Ono to bylo tak rychlý a tak ošklivý ... potom, druhá republika, že jo, na kterou narážíte, že to byl spíš šok než nějaké vědomí?*

Vejvoda: *Byli jste jako kluci toho věku, myslíte si dnes s odhledem, doslova a do písmene připravení vzít flintu a nechat se zastřelit?*

Tigríd: *No zase – já líčím zas pořad v té knize, jak jsem toho Frantu Halase vezl na tom motocyklu, aby nastoupil teda do té velké války. On v životě flintu pořádně neviděl, nebo to, byl prostě vojínem, ale i tento komunista zvláštní prostě už se nemohl dočkat. Já myslím, že ano, poněvadž se nám to zdálo takový samozřejmý, jako samozřejmě, když vás někdo chce napadnout a zlikvidovat, no tak normální v životě taky jaksi reakce je, tak se... i když to třeba prohraju, budu zabít, tak se prostě poperu, nebo jdu do toho.*

Nutz: *To je jedno z velkých témat, které v tom, v té knize, o které neustále hovoříme a která má velice dlouhý název, vypůjčený od G. B. Shawa, částečně, že?*

Tigríd: *Ano. No ukradený. Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu. To jsem si tak vymyslel, ted se mi ještě ptaj, jestli ta slečna žije, ta Lucie, nebo jestli byla, že jo.*

Nutz: *To jsem se vás chtěl zeptat, jak vypadala.*

Tigríd: *No krásná, jak jinak. Jenomže jsem si ji vymyslel. A to můžete, panečku...*

Vejvoda: *Ta knížka v těchto týdnech vychází nebo má vycházet i u nás... Jak to je vlastně?*

Tigríd: *No to je výborný. Tam jsem znova nabral velkou víru v budoucnost Čechů, Moravanů, Slováků, Slezanů a jiných. Neboť – byl jsem pozván nakladatelstvem Odeon, které tu knihu vydalo, abych se dostavil do Prahy, že se bude podpisovat kniha. No tak jsem přijel a tak říkám ženě: „Pojď, půjdeme se projít po Praze.“ Ale fakticky jsem se chtěl podívat do výkladů v knihkupectvích teda... Člověk je ješita. No tak chodíme, a ono jich je plno v Praze, ale nikde knížka, nikde, nikde. Byly tam jiné, ale tento Průvodce. I říkám ženě: „No, tak to je divný, to asi nevyšlo...“ A zajdu ke svému příteli Bobanovi do protestantského knihkupectví Kalich a tam bylo plno lidí a já říkám: „Bobane, hele, ta kniha moje, ten průvodce...“ „Pššš!“ hrozně se rozhlídl kolem sebe, dal si ruku na rty... a vedl mě do sklepa a tam bylo temno a takový chodbičky. A tak tam byla taková hromada přikrytá nějakým hadrem a on to odhalil a říká: „Mám jich dvacet – kolik jich chceš?“ (smích) Já říkám: „Bobane, já ne... tak ono to vyšlo!“ říkám, „ale já nechci žádný, ale – proč to nedáš do výkladu!“ „Zbláznil ses? To by bylo za pět minut pryč!“*

Nutz: *A to to vyšlo v nákladu 100 000?*

Tigríd: *No. A ten Boban prostě mě začal gratulovat a říkal: „Pavle, to je fantastický, vždyť ty seš podpultovka!“ (smích do hudebního podkresu)*

Káva u Kische je pro mě výsledkem celoživotní Otovy práce reportéra a rozhlasového redaktora a **rozhlasáka**, protože v tom, že ten vzájemný dialog (dialog !) vypadal tak, jak vypadal, je obsaženo několik rozhlasových disciplín. Cítím v něm schopnost reportéra položit otázku, nechybí tam přirozená (a celý život neustále rozvíjená) vzdělanost, humor, schopnost naslouchat a být nejen tím, kdo klade otázku, ale je zároveň i citlivým posluchačem rozhovoru a vedle jiného i dramaturgem při práci ve střížně

Ota Nutz měl skvělou schopnost formovat otázky, byl bystrý a vtipný. Nesnažil se prosadit na úkor zpovídané osobnosti, představil vám člověka, takový jaký je, abyste poznali jeho pohled na svět a skrze toho člověka a Otovy otázky jste poznávali také Otu jako novináře.

Měl hezkou barvu hlasu, ale nikdy nedopustil, aby krása hlasu překryla obsah sdělení. S hlasem nekouzliil. Jsou lidé, kteří využijí hezké barvy hlasu a to jim stačí k tomu, aby příjemným tlacháním oslovili posluchače. A tohle si Ota Nutz nikdy nedovolil, přímo si to zakazoval. V jeho hlase a otázkách, v jeho pořadech byl čitelný jeho podpis, jeho osobnost. A to právě charakterizuje nejlepší rozhlasové osobnosti.

Když se v červenci 2000 v rozhlasové anketě Oty Nutze zeptali, koho by chtěl jednou potkat v nebi, odpověděl, že možná Renoira a citoval Voskocův dopis Jiřímu Suchému, po smrti Jiřího Šlitra: *Život je hrozný, patrně hroznější než sama smrt. To je ten sadismus smrti. Celej život nás podvádí svou hrůzou a pak se nám patrně zjeví co rozkošná růžová holčička od Renoira v kouzelné okropené zahradě dětských vzpomínek a zadusí nás zástěrkou, než to tajemství živým prozradíme. Kurva, kurvicka, malá.*

Zdá se mi, že v té chvíli Ota už věděl nebo alespoň tušil. A přece ji přelstil. Smrt. Jak to jen dokážou lidé, kteří se rozdali, věnovali svoje vlastní Já všem ostatním.

V první knížce literárních přepisů rozhovorů Kávy u Kische, doplňuje Otův životopis poznámka: *„Brzy po narození už seděl u stříhacího stolu, pokud právě nenatáčel někde s mikrofonem v ruce nebo nevysílá ze studia – sedí tam dodnes...“*

ROZHLASOVÁ TEORIE A PRAXE

PhDr. Iva Klůsová, oddělení výzkumu ČRo Děti a rozhlas

Rozhlasové vysílání má od svých počátků mezi posluchači děti. Pořady pro děti byly tradiční součástí rozhlasového programu. Některé z nich poslouchala často celá rodina, což platilo především pro nedělní pohádku, ale i pro sobotní rozhlasové hry. Svou roli sehrály i pohádky na dobrou noc. To je samozřejmě pouze zlomek z pořadů, které časem vstoupily do života dětí i dospělých. Masové rozšíření televize, duální systém rozhlasového vysílání, nová média, ale i změny celospolečenské ovlivnily zejména v posledním desetiletí charakter a nabídku tohoto typu vysílání. Změnili se ale i adresáti, tedy děti.

Současné děti žijí i z pohledu nabídky médií v podstatně jiném světě než jejich rodiče. Na předškolní děti mohou mít při volbě pořadů, stanic, vysílací doby včetně typu média ještě podstatný vliv rodiče nebo prarodiče. Poměrně brzy, cca kolem deseti let, si děti ale většinou začínají samy vybírat, co budou poslouchat, na co se budou dívat. Běžným vybavením dětí tohoto věku jsou vlastní rádia, walkmany, nezanedbatelnou roli hraje možnost využívat video, počítač atp. Vliv rodičů, resp. dospělých v rodině na volbu média a programu se v nepřímé úměrnosti k věku dětí zeslabuje.

To, co uvádíme, není pouhá spekulace. Opíráme se o výzkumy dětského posluchače a diváka. Na rozdíl od výzkumů mediálního chování lidí dospělých, mimo jiné například dlouhodobého výzkumu Media Projekt, který mapuje sledovanost a poslechovost elektronických médií již téměř deset let, je výzkumů tohoto zaměření věnovaných dětem málo (je třeba upozornit, že to není specifikum pouze České republiky). Realita duálního systému rozhlasového vysílání u nás je částečně zachycena pouze v několika výzkumech, které byly uskutečněny pro Český rozhlas, a to jak ve spolupráci s Českou televizí, tak samostatně. Vybrali jsme vybrat ty, které lze srovnávat, s cílem zjistit, zda, v čem, případně proč došlo ke změnám v čase.

Dva z nemnoha výzkumů, které máme k dispozici, se uskutečnily v odstavu deseti let. První z nich v roce 1993, kdy na scénu vstupovala soukromá rádia a zahajovala novou éru rozhlasového vysílání, druhý pak v roce 2003, v době společensky i mediálně zcela jiné. Desetiletí je poznamenáno zásadním přerodem mediální scény.

Oba výzkumy mají společné téma – zájem o dětského posluchače, jeho preference, vztah k elektronickým médiím. Důsledně je srovnávat nemůžeme, ale pokusíme se najít to podstatné, co k problematice přinesly a konstatovat posun některých zjištěných aspektů v čase.

První z nich, Děti a média, byl iniciován dětským vysíláním Českého rozhlasu. Těžištěm výzkumu bylo reprezentativní šetření mezi dětmi ve věku 6–15 let na základě společné objednávky Českého rozhlasu a České televize. Bylo doplněno o skupinové diskuse učitelů základní školy a anketu mezi dětmi, zaměřenou na audiovizuální média. V rámci reprezentativního výzkumu bylo v průběhu jednoho týdne zachyceno poslechové a divácké chování dětí, tedy průběh poslechu rozhlasových stanic, sledování televizních stanic a videa. Část otázek byla věnována i pořadům pro děti, sledována byla vybavenost audiovizuální technikou, čtenost tisku atd.

K jakým zjištěním tento výzkum před deseti lety dospěl?

Rozhlas v té době denně poslouchala polovina sledované dětské populace, výrazně vyšší byla sledovanost televize (89%). Poslechem rozhlasu trávily děti v průměru hodinu a půl, televize získala dvojnásobek. Stanice Českého rozhlasu se na celkové době poslechu rozhlasu podílely jen 38 %, zbytek připadal na soukromé stanice. Ze stanic Českého rozhlasu poslouchaly děti nejčastěji ČRo 2 – Praha, nejoblíbenější stanicí byl ale ČRo 1 – Radiožurnál. Mezi poslouchanými stanicemi se objevil i ČRo 3 – Vltava. Na stanici Praha poslouchaly děti především pořady jim určené, mezi posluchače patřily významně častěji děti do deseti let, tedy mladší. Starší děti dávaly přednost soukromým stanicím a programu ČRo 1 – Radiožurnál.

Rádio děti vyhledávaly především pro hudbu a písničky. Důležitou roli hrála dále kontaktnost vysílání (možnost telefonovat, účastnit se soutěží, atp.), způsob moderování. Teprve třetím motivem v pořadí bylo vyslechnout specializovaný dětský pořad, především pohádku a rozhlasovou hru – pohádkám přitom dávaly přednost mladší děti, sobotním odpoledním hrám děti starší. Nejvíce posluchačů měla Nedělní pohádka, děti ale poměrně hodně poslouchaly i podvečerní Pusu na dobrou noc a tehdy existující dětské vstupy v Dobrém jitru.

Před deseti lety měla čtvrtina dětí vlastní rozhlasový přijímač, téměř polovina walkman. Třetina dětí měla pro vlastní potřebu kazetový magnetofon, převážná většina mohla používat magnetofon rodinný. Velmi nízká byla naproti tomu vybavenost vlastním počítačem, CD přehrávačem, vlastní televizí. Výzkum zaznamenal razantní nárůst vybavenosti audiovizuální technikou od 12 let věku, což signalizovalo osamostatnění dětí ve vztahu k médiím.

Výzkum konstatoval, že konkurence soukromých rozhlasových stanic byla u dětské populace daleko markantnější než u dospělých, zvláště patrná byla tato tendence u dětí starších. Už tehdy výzkum předznamenával trend preference stanic v dospělé populaci mladšího i středního věku.

Televize měla ve srovnání s rozhlasem dominantní postavení. Výzkum předpokládal, že s nástupem nových stanic dojde k přesunům diváckého zájmu mezi stanicemi, ne ale ve prospěch Českého rozhlasu (to se skutečně potvrdilo).

Upozorňoval na to, že těžiště dětského vysílání stanice Praha bylo mezi dětmi nejmladšími do cca 10 let věku, starší děti se orientovaly na rádia soukromá, případně na další veřejnoprávní celoplošnou stanici (ČRo 1 – Radiožurnál), poslouchaly pořady neurčené primárně jejich věkové skupině.

V závěrech výzkumu můžeme nalézt řadu doporučení, jak dětského posluchače neztratit. Upozorňovala na nedostatek informací o specializovaných pořadech pro děti mimo rozhlas, potřebu výrazně vyššího počtu anoncí na pořady i na dalších stanicích, doporučovala spolupráci s tiskem, čteným dětmi. Apel mířil i do řad učitelů.

K obsahu a formě vysílání se vztahovala upozornění na potřebu přehodnotit adekvátnost programové nabídky, a to jak tematiky, žánrů, ale i způsobu kontaktu s po-

sluchači, tedy na potřebu využít přirozených dětských preferencí, ne tedy kopírování stylu soukromých stanic.

Výzkum konstatoval, že Český rozhlas nebyl zvyklý na silnou konkurenci a jeho prioritní postavení bylo považováno v rámci instituce samé za samozřejmé, bez nutnosti výrazněji sama sebe propagovat. Situace se změnila a je třeba se stejným způsobem věnovat i vysílání pro děti. Jak se uvádí v závěrech, návyky dětského posluchače Českého rozhlasu mohou mít výrazný vliv na pokles či stabilizaci posluchačské základny v nejbližší době. Výzkum doporučoval zaměřit pozornost na děti jako současné posluchače a potencionální posluchače dospělé, takzvaně do nich „investovat“.

A co jsme zjistili po deseti letech?

V roce 2003 se na žádost stanice ČRo 2 – Praha uskutečnil výzkum, který se týkal opět dětského posluchače. Obsahově se orientoval na obdobné oblasti – reálné chování dětí při poslechu rozhlasu, poslech pořadů dětem určených a jejich začlenění do průběhu dne, sledoval navíc i programové preference dětských posluchačů. Zaměřil se i na předškolní děti, soubor byl tvořen dětmi od 4 do 12 let věku. Vzhledem k věku dětí byly opět k dispozici dvě varianty dotazníku, pro mladší a starší děti. Část otázek byla určena i pro rodiče. Rozdíl mezi oběma výzkumy byl především v tom, že výběrový soubor tvořily děti z rodin, které uvedly, že pravidelně (alespoň 2x týdně) poslouchají rozhlas. Soubor respondentů byl nesrovnatelně menší a nebyl tedy – tak jako v předchozím případě – reprezentativní pro dětskou populaci České republiky. Struktura i velikost souboru ale poskytuje adekvátní výpověď o problémových okruzích, které výzkum sledoval (podle kvalifikovaného odhadu s využitím údajů Media Projektu to je cca 84 % všech rodin s malými dětmi v daném věku).

Nejen pro nesterorodost výběru respondentů a jejich strukturu, ale i pro poněkud odlišné zaměření nelze srovnávat důsledně. Přesto aktuální výzkum nabízí pohled na některé aspekty mediálního chování dětí, o kterých předchozí výzkum uvažoval v rámci doporučení a závěrů.

Rodiče dětí uváděli jako své nejposlouchanější a neoblíbenější celoplošné rozhlasové stanice nejčastěji Frekvenci 1, ČRo 2 a Rádio Impuls. U dětí se preference stanic lišila podle věku, ale lze konstatovat, že uváděly ČRo 2 – Prahu na prvním místě jako nejposlouchanější ve srovnání s ostatními celoplošnými stanicemi, ovšem pomíneme-li lokální a regionální stanice soukromé, které jako celek mezi dětmi ve všech kategoriích dominují. Jako nejlepší označily z celoplošných stanic ČRo 2 – Praha jen děti mezi 7–9 lety, děti starší uvedly především Rádio Impuls a Evropu 2 (otázka nebyla položena nejmladším dětem, třetina odpovědí za nejlepší stanici patří některé z lokálních nebo regionálních soukromých stanic. Rodiče jako nejlepší stanice celoplošné označili nejčastěji Rádio Impuls a Frekvenci 1).

Už téměř polovina nejmladších dětí podle rodičů zapíná sama rádio. Čím starší děti, tím méně rodiče zasahují do volby stanice. V převaze rodiče rozhlasu přisuzují roli zvukové kulisy a souhlasí s názorem, že dětské vysílání rozhlasu je v současnosti překonané a že ostatní média nabízejí zajímavější program. Do značné míry akceptují i názor, že poslech rozhlasu dětí je typický především v rodinách, kde je to dlouholetá tradice.

Positivním zjištěním je, že image stanice, která vysílá pro děti, má především ČRo 2 – Praha. Uvedlo to více než 40 % dotázaných rodičů dětí. Nejznámější je především Hajaja a Nedělní rozhlasová pohádka, tedy tradiční dětské pořady, spojené často s dětstvím současných rodičů.

Jako nejčastější důvod poslechu rozhlasu uvedly děti mezi 7–12 lety hudbu. Akcentován je především kulisový poslech rozhlasu jako doprovodná činnost při hře, práci, učení.

S tím koresponduje do značné míry i deklarovaný zájem dětí o jednotlivé typy programu. Nejčastěji to jsou písničky – české i cizí, legrace, humor, u mladších dětí do 9 let je uváděna i pohádka a hra pro děti a mládež. K tématům, o které děti projevují největší zájem, patří především opět hudba, domácí mazlíčci (zvířata), počítače, počítačové hry, sport, nejméně děti projevují zájem o téma spojená s historií, uměním, kulturou a především s politikou.

V této oblasti je vhodné připomenout, že tematické orientace dětí ovlivňuje do jisté míry věk a to, zda se jedná o chlapce nebo dívky. Shodné výsledky v základních preferenčních přinesly i výzkumy z nedávné doby v Německu.

Za zmínku stojí, že obdobně děti odpovídaly i ve výzkumu, realizovaném pro Český rozhlas z roku 1995.

Konkrétně – při porovnání údajů z výzkumu z roku 1995 můžeme konstatovat, že shoda je v preferenci hudby, resp. že děti dávají zřejmě přednost především poslechu hudby, a to jak mladší, tak i starší.

Shodně je v popředí rovněž zájem o zvířata, případně o přírodu. V roce 1995 nebyl sledován zájem o počítače, v roce 2003 byl na třetím místě – odpovídá to zřejmě trendu celospolečenskému i celosvětovému. V obou výzkumech byla naproti tomu na protipólu pomyslného žebříčku témata tzv. náročnější, věda a technika, historie, vyšší preference těchto témat se projevily v obou výzkumech u starších dětí, především u chlapců.

Pokud se tedy vrátíme ke srovnání s rokem 1993, konstatujeme výrazný posun v oblasti vlastní vybavenosti vybranými předměty. Zejména mezi dětmi 10–12letými je vysoká vybavenost walkmany, rádií, čtvrtina této věkové kategorie má k dispozici vlastní televizi, CD přehrávač, pětina vlastní počítač. Potvrzuje se jednak zjištění o věkovém přelomu mezi 10–12 lety, se kterým je spojeno vlastní rozhodování o volbě a zaměření na médium, stanici, typ programu, jednak můžeme konstatovat obecně prudký nárůst vybavenosti dalšími nosiči a přístroji, které se podílejí na změně struktury a způsobu trávení volného času dětí od poměrně nízkého věku.

Výzkum přinesl zjištění, která korespondují s varováním o odlivu dětí od dětského vysílání Českého rozhlasu z roku 1993. Je známou skutečností, že došlo k výraznému posílení soukromého vysílání, a to především regionálních a lokálních stanic právě nejmladšími věkovými kategoriemi a naproti tomu ke stárnutí publika veřejnoprávního, i když s určitými rozdíly mezi stanicemi. Televize, i když jsme jí nevěnovali v tomto textu detailně pozornost, rozhodně během deseti let svůj vliv neoslabil. Nabídka dalších programů díky kabelovým televizím, satelitním anténám atd. se podstatně rozšířila. Etablovalo se nové elektronické médium, internet. Změny zaznamenáváme díky rozvoji audiovizuální techniky, součástí vybavení domácností i dětí samých. Jediná instituce, která má vysílání pro děti takzvaně v popisu práce, tedy Český rozhlas, vysílá stále pořady určené dětem, je jich ale méně. Je zřejmě stále složitější oslovovat dětského posluchače a najít takové formy, které by si děti získaly a dovedly je udržet. Jak naznačil výzkum z tohoto roku, role rodičů při ovlivňování mediálního chování dětí slabne, zasahuje stále méně dětí, snižuje se věková hranice dětí, které ovlivňovat tímto způsobem lze. Oslabila se

i pozice Českého rozhlasu v této oblasti. Veřejnoprávní rozhlas evidentně nenalezl cestu, jak svého dětského posluchače dovést až do publika dospělého na některé z jeho stanic. Říjen 2003

Výzkumy k problematice, citované v textu:

Děti a média

1993 (interpretace leden 1994); reprezentativní výzkum žáků základních škol 6–15 let, dotazníkové šetření;

realizace pro Český rozhlas a Českou televizi – A.R.C., spol. s r. o.

Děti a média

1995; reprezentativní šetření mezi dětmi ve věku 4–15 let; dotazníkové šetření face to face, deník; realizace pro Český rozhlas – Median.

Posluchači rozhlasu – děti

2003; kvantitativní výzkum dětských posluchačů – rodiny s dětmi ve věku 4–12 let, posluchačů rozhlasu min. 2x týdně, dotazníkové šetření face to face; realizace pro Český rozhlas – STEM/MARK.

Šárka Friedlová, vedoucí knihovny ČRo – Mga. Jiří Hraše, režisér, teoretik, pedagog Herci a rozhlas

...Byla jsem pozvána k vyprávění divadelních vzpomínek. Bylo to ve vinohradském Národním domě, prvním stálém útulku českého rozhlasu. Pro přednášky byl tam takový malinkatý kumbálek, jakási mučírnička pro postiženého, neboť po několika pokynech ho tam zavřeli, skoro zabednili a nechali jako v samovazbě před pulťákem, na němž svítily v čas potřeby signály: mluvejte hlasitě, mluvejte tiše, mluvejte zřetelně, pozor atd. A když znamení řeklo „pozor“, rozbušilo se mi srdce tak, že jsem nemohla popadnout dechu. Byl to prapodivný pocit jakési vzdálenosti, osamocení a neschopnosti se kontrolovat. Nejsem sice zvyklá vidět obecnost, ke kterému mluvím, protože jsem už od mládí tuze krátkozraká, ale zvykla jsem cítit jeho blízkost v tmavé hloubce hlediště jaksi nervy a vnímáním, které povi o náladě diváků, i když jsou docela tiší. Ale tam, v hrobovém tichu příšerné kabinky, měla jsem dojem jakési pouště, nebo moře, zkrátka něčeho nedefinovatelného, něčeho, co nebyli živí posluchači, co bylo spíš jakési množství čehosi neznámého. Podobalo se to trochu pocitu dítěte, které se bojí na pustém místě, nevědouc proč, byla v tom úzkost, nejistota, strach z neznámého a chuť utéci. Ujišťuji, že nepřepínám. Když jsem si na mikrofon později zvykla, trémy jsem se sice nezbavila, ale divný pocit cizoty mne brzo přešel. Dokonce někdy cítívám blízkost posluchačů snad silněji než na jevišti.

Růžena Nasková

Znamé, už klasické vyprávění paní Naskové zachycuje zážitek z průkopnických rozhlasových let, na který před ní i po ní vzpomínali i jiní. Mezi nimi velice podobně např. redaktor František Feigel – Gel.

O první zkušenosti z vysílání se podílejí pamětníci se čtenáři často.

...Je to nejnemotnější umění, kde mluví cit přímo k citu a rozum k rozumu. Nikdo se nemůže nějak tvářit, a mikrofon odhalí každý falešný tón. Co jsem tam nahrál a narecitoval už v dobách, kdy se všechno vysílalo živě a každá recitace, natož hra byla dobrodružstvím. Nestane se nic, nebude slyšet šustění papíru, stačíme to přesně na čas? Kolikrát dával zoufalý režisér pokyn, abychom „skočili“ některý výstup, když se hodinová ručička blížila k času následující relace!

Eduard Kohout

...Vysílání bylo, ostatně jako všechno v tehdejšímu rozhlasu, velice primitivní. Muselo stačit málo zkoušek, nebyl ani čas úlohu si dobře přečíst. Popřemýšlet o ní, propracovat do jemnějších podrobností, to už teprve ne. Představení se večer vysílalo takzvaně „živě“: co se před mikrofonem řeklo nebo udělalo, to šlo ven rovnou k posluchačům. Na nějakých těch nedostacích nebo chybách snad tenkrát posluchačům ani tak moc nezále-

želo. Důležité bylo, že doma někde v koutě stojí velká bedna, která, otočíš-li knoflíkem, mluví nebo hraje. Dlouho se tak v rozhlase pracovalo.

Ladislav Boháč

...Dneska, když přijdu do těch moderních rozhlasových studií, tak se nestačím divit, jak to tenkrát vůbec tak z ničeho mohlo začít fungovat. Nadšení zkrátka dělá moc. A tenkrát všichni, kdo rozhlas budovali, byli velcí nadšenci.

František Kovářik

Čtyři vstupní citace nám posloužily za rozjezd k tématu herců a rozhlasu. Pokusili jsme se k němu vybrat názory herců na rozhlasové vysílání a práci v rozhlase, jak je vyvolaly jejich zážitky a zkušenosti. Rozumí se, že jsme vybírali jen vlastní, autentické formulace z knih pamětí či knižně vydaných statí, vyloučili jsme parafráze životopisců „z druhé ruky“. Neužili jsme představitele jiných profesí před mikrofonem, abychom zůstali u jediného a shodného východiska – interpretace slovesných úkolů, převážně uměleckých. Rozdílly se projevíly pochopitelně i v povaze stanovisek k rozhlasu: některá se omežila na popis rolí, které rozhlas herci nabídl, jiná reflektují studiový zážitek, třetí se zamýšlejí nad povahou a možnostmi média. Vybírali jsme nejraději ze třetí, částečně i z druhé skupiny. Náš miniaturní výběr názorů nechce ani nemůže suplovat rozhlasovou teorii, ale snad ji může jaksi komplementárně rozšířit o materiál v praxi získané a praxí ověřené zkušenosti.

Herci si všímají a cení nejrůznějších stránek svých návtěv v rozhlase a to i – přísně vzato – mimo studio.

...Já se vždycky na spolupráci s rozhlasem moc těším. Je to i tím, že se před natáčením setkávám s herci z různých divadel, s nimiž se třeba rok nevidím. A v místnosti, kde čekáme, až nás vyvolají, to jiskří humorem.

Josef Bek

...Musím se přiznat, že jsem v rozhlase rád pracoval i proto, že jsem se tu sešel na společném díle s kolegy z jiných divadel a nebyl uzavřen jen do svého ansámblu.

Ladislav Boháč

...Za to také děkuji rozhlasu: za vzácná, nezapomenutelná setkání s „pány“ herci, s kolegy, které jsem obdivovala, od nichž jsem se měla možnost učit.

Gabriela Vránová

Už dávno se všichni zorientovali v povaze rozhlasového herectví a ve svém vztahu k němu.

...V divadle vidí divák herce absolutně, v kině a v televizi zprostředkovaně, ale vidí. Nu a teď všechno to, co divák v rozhlase nevidí, musí herec vtěsnat pouze do hlasy. V tom je ta velká obtíž, v tom je náročnost rozhlasového herectví.

Jan Přeučil